217496 ـ اذکار صبح و شام

سوال

می‌خواهم همهٔ احادیث صحیح وارد شده دربارهٔ اذکار صبح و شام را برای من جمع‌آوری کنید تا مرجع روزانهٔ ما در اذکار صبح و شام باشد.

خلاصه‌ی پاسخ

از اذکار صبحگاه و شامگاه:

سید الاستغفار:

«اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، خَلَقْتَنِي وَأَنَا عَبْدُكَ، وَأَنَا عَلَى عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ مَا اسْتَطَعْتُ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ، أَبُوءُ لَكَ بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ، وَأَبُوءُ لَكَ بِذَنْبِي فَاغْفِرْ لِي، فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ» (بار الها، تو پروردگار منی، هیچ معبودی [به حق] جز تو نیست، مرا آفریدی و من بندهٔ تو هستم، و من بر پیمان و وعده‌ام با تو تا حد توانم پایبندم، از شر آنچه انجام داده‌ام به تو پناه می‌برم، به نعمتی که به من عطا کردی اعتراف می‌کنم و به گناهم معترفم؛ پس مرا بیامرز، چرا که هیچ کس جز تو گناهان را نمی‌آمرزد).

«سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ» (پاک و منزه است الله و حمد و ستایش از آن اوست). صد بار.
«أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ» (پناه می‌برم به کلمات کامل الله از شر آنچه آفریده است).
«اللَّهُمَّ فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ، عَالِمَ الغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ رَبَّ كُلِّ شَيْءٍ وَمَلِيكَهُ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ نَفْسِي، وَمِنْ شَرِّ الشَّيْطَانِ وَشِرْكِهِ، وَأَنْ أَقْتَرِفَ عَلَى نَفْسِي سُوءًا أَوْ أَجُرَّهُ إِلَى مُسْلِمٍ» (بار الها، ای آفرینندهٔ آسمان‌ها و زمین، دانای غیب و آشکار، هیچ معبودی [به حق] جز تو نیست، پروردگار و مالک هر چیز تویی، پناه می‌برم به تو از شر نفسم، و از شر شیطان و شرک او، و اینکه بر خود بدی روا دارم یا آن را به سوی مسلمانی بکشانم).
«اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ العَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ العَفْوَ وَالعَافِيَةَ فِي دِينِي وَدُنْيَايَ وَأَهْلِي وَمَالِي، اللَّهُمَّ اسْتُرْ عَوْرَاتِي وَآمِنْ رَوْعَاتِي، اللَّهُمَّ احْفَظْنِي مِنْ بَيْنِ يَدَيَّ، وَمِنْ خَلْفِي، وَعَنْ يَمِينِي، وَعَنْ شِمَالِي، وَمِنْ فَوْقِي، وَأَعُوذُ بِعَظَمَتِكَ أَنْ أُغْتَالَ مِنْ تَحْتِي» (بار الها، من از تو عافیت را در دنیا و آخرت خواستارم، بار الها، من از تو گذشت و عافیت را در دینم، دنیایم، خانواده‌ام و مالم خواستارم، بار الها، عیب‌هایم را بپوشان و ترس‌هایم را به آرامش بدل ساز، بار الها، مرا از پیش رو، پشت سر، سمت راست، سمت چپ و از بالای سرم محافظت فرما، و به عظمت تو پناه می‌برم از اینکه ناگهان از زیر پایم کشته

[و غافلگیر] شوم).

«لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ المُلْكُ وَلَهُ الحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ» (هیچ معبودی [به حق] جز الله نیست، یگانه است و شریکی ندارد، پادشاهی از آن اوست و ستایش سزاوار او، و او بر هر چیزی تواناست). صد بار.

«يَا حَيُّ يَا قَيُّومُ بِرَحْمَتِكَ أَسْتَغِيثُ، أَصْلِحْ لِي شَأْنِي كُلَّهُ، وَلَا تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي طَرْفَةَ عَيْنٍ» (ای زنده، ای پایدار، به رحمت تو فریادرسی می‌جویم، تمام امور مرا اصلاح فرما و مرا حتی به اندازهٔ چشم برهم‌زدنی به خودم وامگذار).

«سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ، عَدَدَ خَلْقِهِ وَرِضَا نَفْسِهِ وَزِنَةَ عَرْشِهِ وَمِدَادَ كَلِمَاتِهِ» (پاک و منزه است الله و ستایش از آن اوست، به اندازهٔ شمار آفریدگانش، و خشنودی ذاتش، و هم‌وزن عرشش، و به اندازهٔ مرکب کلماتش).

«بِسْمِ اللَّهِ الَّذِي لَا يَضُرُّ مَعَ اسْمِهِ شَيْءٌ فِي الأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَهُوَ السَّمِيعُ العَلِيمُ» (به نام الله، ذاتی که با نام او هیچ چیز در زمین و در آسمان زیانی نمی‌رساند، و او بسیار شنوای داناست). سه بار.

«حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ، عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ العَرْشِ العَظِيمِ» (الله برای من کافی است، هیچ معبودی [به حق] جز او نیست، بر او توکل کردم و او پروردگار عرش بزرگ است). هفت بار.

«رَضِيتُ بِاللَّهِ رَبًّا، وَبِالإِسْلَامِ دِينًا، وَبِمُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَبِيًّا» (راضی و خشنودم که الله پروردگارم، اسلام دینم، و محمد ﷺ پیامبرم باشد). سه بار.

پاسخ مفصل

الحمدلله.

این گزیدهٔ مفید و نافعی است که احادیث صحیح در دسترس، دربارهٔ اذکار صبح و شام را گردآوری کرده است:

- بخاری (۶۳۰۶) از شداد بن اوس رضی الله عنه روایت کرده که پیامبر ﷺ فرمودند: «سید الاستغفار این است که بگویی: اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّي لاَ إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ ، خَلَقْتَنِي وَأَنَا عَبْدُكَ ، وَأَنَا عَلَى عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ مَا اسْتَطَعتُ ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ ، أَبُوءُ لَكَ بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ ، وَأَبُوءُ لَكَ بِذَنْبِي فَاغْفِرْ لِي ، فَإِنَّهُ لاَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ (بار الها، تو پروردگار من هستی، معبودی [به حق] جز تو نیست، مرا آفریدی و من بندهٔ تو هستم و تا جایی که در توان دارم بر پیمان و وعدهٔ تو پایبندم. از شر آنچه انجام داده‌ام به تو پناه می‌برم؛ به نعمت تو بر خود اقرار می‌کنم و به گناهم اعتراف دارم، پس مرا بیامرز که جز تو کسی گناهان را نمی‌آمرزد).

فرمودند: «هر کس آن را در روز با یقین بگوید و پیش از آنکه شب شود بمیرد، از اهل بهشت است؛ و هر کس آن را در شب با یقین بگوید و پیش از آنکه صبح شود بمیرد، از اهل بهشت است».

- مسلم (۲۶۹۲) از ابوهریره رضی الله عنه روایت کرده که رسول الله ﷺ فرمودند: «هر کس هنگام صبح و شام ۱۰۰

بار بگوید: سُبْحَانَ اللهِ وَبِحَمْدِهِ (پاک و منزه است الله و ستایش از آن اوست)، هیچ‌کس در روز قیامت عملی برتر از او نمی‌آورد، مگر کسی که مانند او یا بیشتر از او گفته باشد».

- مسلم (۲۷۰۹) از ابوهریره رضی الله عنه روایت کرده که مردی نزد پیامبر ﷺ آمد و گفت: ای رسول الله! از عقربی که دیشب مرا گزید چه دردی کشیدم! فرمودند: «اگر هنگام شب می‌گفتی: أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ (به کلمات کامل الله از شر آنچه آفریده پناه می‌برم)، به تو آسیبی نمی‌رساند».
- امام احمد در مسند خود (۶۸۱۲) و ترمذی (۳۵۲۹) روایت کرده‌اند که ابوبکر صدیق رضی الله عنه گفت: ای رسول الله! به من بیاموز که صبح و شام چه بگویم؟ رسول الله ﷺ به او فرمودند: «ای ابوبکر، بگو: اللَّهُمَّ فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ، عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ رَبَّ كُلِّ شَيْءٍ وَمَلِيكَهُ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ نَفْسِي، وَمِنْ شَرِّ الشَّيْطَانِ وَشِرْكِهِ، وَأَنْ أَقْتَرِفَ عَلَى نَفْسِي سُوءًا أَوْ أَجُرَّهُ إِلَى مُسْلِمٍ (بار الها، ای پدیدآورندهٔ آسمان‌ها و زمین، ای دانای نهان و آشکار، معبودی جز تو نیست، پروردگار و مالک هر چیز تویی. از شر نفسم و از شر شیطان و شرک او [یا دام‌های او] به تو پناه می‌برم؛ و از اینکه بر خود بدی روا دارم یا آن را به سوی مسلمانی بکشانم».
- ابوداوود (۵۰۷۴) از ابن عمر رضی الله عنهما روایت کرده که رسول الله ﷺ هرگز این دعاها را هنگام صبح و شام ترک نمی‌کردند: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي دِينِي وَدُنْيَايَ وَأَهْلِي وَمَالِي، اللَّهُمَّ اسْتُرْ عَوْرَاتِي وَآمِنْ رَوْعَاتِي، اللَّهُمَّ احْفَظْنِي مِنْ بَيْنِ يَدَيَّ وَمِنْ خَلْفِي وَعَنْ يَمِينِي وَعَنْ شِمَالِي وَمِنْ فَوْقِي، وَأَعُوذُ بِعَظَمَتِكَ أَنْ أُغْتَالَ مِنْ تَحْتِي (بار الها، من از تو عافیت در دنیا و آخرت را می‌خواهم. بار الها، من از تو گذشت و عافیت در دین، دنیا، خانواده و مالم را می‌خواهم. بار الها، عیب‌های مرا بپوشان و ترس‌های مرا ایمنی بخش. بار الها، مرا از پیش رو، پشت سر، سمت راست، سمت چپ و از بالا محافظت کن؛ و به عظمت تو پناه می‌برم از اینکه ناگهان از زیر پایم کشته شوم). آلبانی در صحیح الأدب المفرد آن را صحیح دانسته است.
- ابوداود (۵۰۶۸)، ترمذی (۳۳۹۱) و نسائی در الکبری (۱۰۳۲۳) از ابوهریره رضی الله عنه روایت کرده‌اند که پیامبر ﷺ هنگام صبح می‌فرمودند: اللَّهُمَّ بِكَ أَصْبَحْنَا، وَبِكَ أَمْسَيْنَا، وَبِكَ نَحْيَا، وَبِكَ نَمُوتُ، وَإِلَيْكَ النُّشُورُ (بار الها، به [عنایت] تو صبح کردیم و به [عنایت] تو شب نمودیم، و به [خواست] تو زنده می‌شویم و به [خواست] تو می‌میریم، و رستاخیز به سوی توست)؛ و هنگام شب می‌فرمودند: اللَّهُمَّ بِكَ أَمْسَيْنَا، وَبِكَ أَصْبَحْنَا، وَبِكَ نَحْيَا، وَبِكَ نَمُوتُ، وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ (بار الها، به [عنایت] تو شب نمودیم و به [عنایت] تو صبح کردیم، و به [خواست] تو زنده می‌شویم و به [خواست] تو می‌میریم، و بازگشت به سوی توست).
- بخاری (۶۰۴۰) از ابوهریره رضی الله عنه روایت کرده است که رسول الله ﷺ فرمودند: هر کس در روز صد مرتبه بگوید: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (هیچ معبودی [به حق] جز الله نیست، یگانه است و شریکی ندارد، پادشاهی از آن اوست و ستایش سزاوار او، و او بر هر چیزی تواناست)؛ برای او [ثوابی] هم‌اندازهٔ آزاد کردن ده برده خواهد بود، و صد نیکی برایش نوشته می‌شود، و صد گناه از او پاک می‌گردد، و در آن روز تا شب برای او پناهگاهی در برابر شیطان خواهد بود، و هیچ کس کار برتری از آنچه او آورده است انجام

نداده، مگر مردی که بیش از او عمل کرده باشد.

- و ابوداود (۵۰۷۷) از ابوعیاش روایت کرده است که رسول الله ﷺ فرمودند: هر کس چون صبح کند بگوید: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (هیچ معبودی [به حق] جز الله نیست، یگانه است و شریکی ندارد، پادشاهی از آن اوست و ستایش سزاوار او، و او بر هر چیزی تواناست)؛ برای او [ثوابی] هم‌اندازهٔ آزاد کردن یک برده از فرزندان اسماعیل خواهد بود، و ده نیکی برایش نوشته می‌شود، و ده گناه از او فرو می‌ریزد، و ده درجه بالا برده می‌شود، و تا شب در پناهگاهی در برابر شیطان خواهد بود؛ و اگر آن را چون شب کند بگوید، تا صبح برای او همانند آن خواهد بود. و آلبانی آن را در «صحيح أبي داود» صحیح دانسته است.
- نسائی در الکبری (۲۲۷) از انس بن مالک روایت کرده است که گفت: پیامبر ﷺ به فاطمه فرمودند: چه چیزی تو را بازمی‌دارد از اینکه به آنچه به تو سفارش می‌کنم گوش فرا دهی؟ اینکه چون صبح کردی و چون شب نمودی بگویی: يَا حَيُّ يَا قَيُّومُ بِرَحْمَتِكَ أَسْتَغِيثُ، أَصْلِحْ لِي شَأْنِي كُلَّهُ، وَلَا تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي طَرْفَةَ عَيْنٍ (ای زنده، ای پایدار، به رحمت تو فریادرسی می‌جویم، تمام امور مرا اصلاح فرما و مرا حتی به اندازهٔ چشم برهم‌زدنی به خودم وامگذار). آلبانی آن را در «الصحيحة» (۲۲۷) حسن دانسته است.
- و مسلم (۲۷۲۳) از ابن‌مسعود روایت کرده است که گفت: پیامبر خدا ﷺ چون شب می‌کردند، می‌فرمودند: أَمْسَيْنَا وَأَمْسَى الْمُلْكُ لِلَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ، وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، رَبِّ أَسْأَلُكَ خَيْرَ مَا فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ وَخَيْرَ مَا بَعْدَهَا، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ وَشَرِّ مَا بَعْدَهَا، رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكَسَلِ وَسُوءِ الْكِبَرِ، رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابٍ فِي النَّارِ وَعَذَابٍ فِي الْقَبْرِ (به شب درآمدیم و پادشاهی [نیز] در شب از آنِ الله شد، و ستایش سزاوار الله است، هیچ معبودی [به حق] جز الله نیست، یگانه است و شریکی ندارد، پادشاهی از آن اوست و ستایش سزاوار او، و او بر هر چیزی تواناست؛ پروردگارا، من از تو خیر آنچه در این شب است و خیر آنچه پس از آن است را خواستارم، و به تو پناه می‌برم از شر آنچه در این شب است و شر آنچه پس از آن است؛ پروردگارا، به تو پناه می‌برم از تنبلی و بدیِ پیری (خرفتی)، پروردگارا، به تو پناه می‌برم از عذابی در آتش و عذابی در قبر)؛ و چون صبح می‌کردند نیز همین را می‌فرمودند: أَصْبَحْنَا وَأَصْبَحَ الْمُلْكُ لِلَّهِ (به صبح درآمدیم و پادشاهی [نیز] در صبح از آنِ الله شد).
- و احمد (۱۸۹۶۷) از خادم پیامبر ﷺ روایت کرده است که گفت: رسول الله ﷺ فرمودند: هیچ بندهٔ مسلمانی نیست که چون صبح می‌کند و چون شب می‌نماید، سه مرتبه بگوید: رَضِيتُ بِاللهِ رَبًّا، وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا، وَبِمُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَبِيًّا (راضی و خشنودم که الله پروردگارم، اسلام دینم، و محمد ﷺ پیامبرم باشد)، مگر اینکه بر الله حق [و ثابت] است که او را در روز قیامت خشنود سازد. و محققان مسند آن را صحیح لغیره دانسته‌اند.
- از عبدالله بن خبیب رضی الله عنه روایت شده است که پیامبر ﷺ به او فرمودند: چون شب می‌کنی و صبح می‌نمایی، سه مرتبه قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ و معوذتین [سورهٔ فلق و ناس] را بخوان که تو را از هر چیزی کفایت می‌کند. به روایت ترمذی (۳۵۷۵) و ابوداود (۵۰۸۲). و نووی در الأذكار (ص ۱۰۷) آن را صحیح دانسته، و ابن‌حجر در «نتائج

الأفكار» (۲/۳۴۵) و آلبانی در «صحيح الترمذي» آن را حسن دانسته‌اند.

- و از عثمان بن عفان رضی الله عنه روایت شده است که گفت: از رسول الله ﷺ شنیدم که می‌فرمودند: هر کس سه مرتبه بگوید: بِسْمِ اللَّهِ الَّذِي لَا يَضُرُّ مَعَ اسْمِهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ (به نام الله، ذاتی که با نام او هیچ چیز در زمین و در آسمان زیانی نمی‌رساند، و او بسیار شنوای داناست)، تا صبح به بلای ناگهانی دچار نمی‌شود؛ و هر کس آن را چون صبح می‌کند سه مرتبه بگوید، تا شب به بلای ناگهانی دچار نخواهد شد. ابوداود (۵۰۸۸) آن را روایت کرده است.
- ترمذی (۳۳۸۸) آن را با این لفظ روایت کرده است: بنده‌ای نیست که در بامداد هر روز و شامگاه هر شب سه مرتبه بگوید: بِسْمِ اللَّهِ الَّذِي لَا يَضُرُّ مَعَ اسْمِهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ (به نام الله، ذاتی که با نام او هیچ چیز در زمین و در آسمان زیانی نمی‌رساند، و او بسیار شنوای داناست)، که چیزی به او زیان برساند؛ و ترمذی گفته است: حدیثی حسن صحیح و غریب است. و ابن‌قیم در «زاد المعاد» (۲/۳۳۸) و آلبانی در «صحيح أبي داود» آن را صحیح دانسته‌اند.
- و ابوداود (۵۰۸۱) از ابودرداء رضی الله عنه روایت کرده است که گفت: هر کس چون صبح کند و چون شب نماید، هفت بار بگوید: حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ، عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ (الله برای من کافی است، هیچ معبودی [به حق] جز او نیست، بر او توکل کردم و او پروردگار عرش بزرگ است)، الله او را از آنچه اندوهگینش می‌سازد کفایت می‌کند. و این حدیث موقوفی است که حکم مرفوع را دارد، و شیخ عبدالعزیز بن باز رحمه الله سند آن را جید دانسته است.
- و مسلم (۲۷۲۶) از جویریه رضی الله عنها روایت کرده است که پیامبر ﷺ بامدادان، هنگامی که نماز صبح را خواندند، از نزد او بیرون رفتند در حالی که او در سجادهٔ خود [مشغول ذکر] بود؛ سپس بعد از آنکه آفتاب بالا آمد (وقت ضحی) بازگشتند و او همچنان نشسته بود. پس فرمودند: «همچنان بر همان حالی هستی که از تو جدا شدم؟» گفت: آری. پیامبر ﷺ فرمودند: «به راستی که من پس از تو چهار جمله را سه مرتبه گفته‌ام که اگر با آنچه تو از امروز [تاکنون] گفته‌ای سنجیده شوند، با آن‌ها برابری می‌کنند [و بر آن‌ها می‌چربند]: سُبْحَانَ اللهِ وَبِحَمْدِهِ، عَدَدَ خَلْقِهِ وَرِضَا نَفْسِهِ وَزِنَةَ عَرْشِهِ وَمِدَادَ كَلِمَاتِهِ (پاک و منزه است الله و ستایش از آن اوست، به اندازهٔ شمار آفریدگانش، و خشنودی ذاتش، و هم‌وزن عرشش، و به اندازهٔ مُرکّب کلماتش)».

و الله تعالی اعلم.